MOTERŲ DALYVAVIMO LIETUVOS VIETOS SAVIVALDOJE IR VALSTYBĖS VALDYME GEOGRAFINĖ ANALIZĖ

*Milda Radzevičiūtė, Jurgita Mačiulytė
Vilniaus universitetas, Geomokslų institutas*

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama Lietuvos moterų, dalyvaujančių priimant politinius sprendimus, dalis. Aptariama lyčių pusiausvyros politikoje svarba, temos aktualumas, visuomenėje vyraujantys stereotipai moterų santykio su politika atžvilgiu, nagrinėjama Lietuvos politikų moterų padėtis bendrame Europos Sąjungos valstybių kontekste. Šiame tyrime daugiausia dėmesio skiriama moterų atstovavimui Lietuvos Respublikos Seime per pastarąsias tris kadencijas (2008–2019 m.) ir moterų dalyvavimo Lietuvos savivaldybių tarybose (2011–2019 m.) vertinimui laiko ir erdvės atžvilgiu.

Reikšminiai žodžiai: lyčių nelygybė, moterų politinė galia, Europos Sąjunga, moterys Lietuvos politinėse valstybės institucijose, moterys vietos savivaldoje.

DOI: <http://dx.doi.org/10.5200/GE.2020.1>

ĮVADAS

XX–XXI a. moterų teisės Europoje labai išsiplėtė, tačiau lyčių diskriminacija – vis dar dažnas reiškinys. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad lyčių lygybės klausimai Lietuvoje nebėra aktualūs, nes moterys mūsų visuomenėje jau turi lygias teises. Tą lyg ir patvirtina plika akimi matomi faktai, pavyzdžiui, ryškūs moterų lyderių pavyzdžiai politikoje ir šalies valdymo srityje, tokie kaip prezidentės Dalios Grybauskaitės 10 metų trunkanti kadencija ir ryški Ingridos Šimonytės kandidatūra į prezidento postą 2019 m. Taip pat Lietuvoje jau ne vienerius metus galioja Europos Parlamento priimti teisės aktai, kuriais siekiama užtikrinti lyčių lygybę (Moterų ir vyrų..., 2019). Tačiau moksliniai tyrimai ir gyventojų apklausos rodo, kad vis dar susiduriama su diskriminacija ir neigiamais stereotipais lyties atžvilgiu. Darbo rinka yra viena iš sričių, kuriose lyčių nelygybė yra dažnas reiškinys. Moterys patiria nelygybę darbo srityje įvairiais aspektais: atlyginimų (o vėliau – pensijų ir skurdo), užimtumo ir karjeros galimybių dėl stereotipinių visuomenės nuostatų, sunkumų derinant šeimos ir darbo įsipareigojimus, nevienodo vaikų priežiūros laiko pasiskirstymo tarp moterų

ir vyrų, neskaidraus samdymo ir paaukštinimo principų, nepakankamo darbo laiko lankstumo (Paulauskas, 2017).

Pagal Europos lyčių lygybės instituto sukurta ir kas dvejus metus atnaujinamą lyčių lygybės indeksą Lietuvoje vieni prasčiausių yra politinės galios rodikliai. Lietuvos gyventojų nuomonės tyrimai taip pat patvirtina, kad mūsų visuomenėje vis dar gajus įsitikinimas, jog politika yra vyriška sritis. Daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų teigia, kad politiko profesija yra labiau vyriška, ir maždaug kas trečias respondentas mieliau rinktųsi kandidatą vyrą (Lietuvos gyventojų apklausa, 2003). R. Ališauskienės ir G. Purvaneckienės (2009) atliktas tyrimas apie moteris Lietuvos politikoje parodė, jog visuomenės nuostatos moters politikės atžvilgiu kito labai lėtai. Nors Lietuvos gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje tampa palankesnis (mažėja žmonių, manančių, jog moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje), dar didelė dalis moterų ir vyrų tebegalvoja, kad moterų, dalyvaujančių politikoje, dalis neturėtų didėti. Gyventojai, teigę, jog moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje, pagrindine kliūtimi nurodė sunkumą suderinti darbo ir šeimos interesus (Ališauskienė, 2009). Vėlesni tyrimai parodė, kad moterų dalis valdymo institucijose didėja, bet moterų, išrenkamų į Seimą ir savivaldybių tarybas, dalis lieka maža. Apklaustų respondentų manymu, pagrindine priemone didinant moterų dalyvavimą priimant sprendimus turėtų būti tiek moterų, tiek ir visos visuomenės švietimas (Moterys ir vyrai..., 2014).

Nusistovėjusios visuomenės nuostatos ir pasyvumas sprendžiant lyčių lygybės klausimus lemia, kad politinius sprendimus priimančiose Lietuvos institucijose moterų yra labai mažai. Lietuva gerokai atsilieka nuo ES vidurkio ir šiuo metu vyriausybėje yra tik viena moteris ministrė, o moterys Seime ir vietos savivaldoje sudaro mažumą.

Šiame darbe analizuojami Lietuvos vyriausiosios rinkimų komisijos, Lietuvos Respublikos Seimo, Europos lyčių lygybės instituto ir kitų institucijų duomenys, taikomi lyginamasis, kartografinis ir statistinis tyrimo metodai.

Tyrimo objektas – Lietuvos moterų aktyvumas priimant valstybei svarbius politinius sprendimus.

Tyrimo tikslas – prisidėti prie Lietuvos moterų dalyvavimo valstybės ir vietos savivaldos valdymo srityse pažinimo.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti Lietuvos lyčių lygybės padėtį Europos Sąjungos kontekste.
2. Nustatyti moterų atstovavimo raidos ypatumus Lietuvos Respublikos Seime 2008–2019 m.

3. Išanalizuoti Lietuvos moterų dalyvavimo vietos savivaldoje raidą ir teritorinę raišką 2011–2019 m. bei nustatyti veiksnius, sudariusius sąlygas moterims ateiti į savivaldą.

LIETUVOS LYČIŲ LYGYBĖS POLITIKOS VERTINIMAS EUROPOS SAJUNGOS KONTEKSTE

Moterų ir vyrų lygybė yra viena iš esminių Europos Sąjungos vertybių. Siekiant įgyvendinti „Europa 2020“ strategijoje numatytus tikslus, lyčių lygybei Europos politinėse diskusijose skiriama itin daug dėmesio. Pasitelkiant Europos lyčių lygybės instituto sukurta ir kas dvejus metus atnaujinamą lyčių lygybės indeksą analizuojama pažanga ir uždaviniai siekiant lyčių lygybės Europos Sąjungoje. Taikant skalę nuo 1 (visiška nelygybė) iki 100 (visiška lygybė) vertinami moterų ir vyrų skirtumai pagrindinėse ES politikos sistemos srityse (darbas, pinigai, žinios, laikas, galia ir sveikata). Nustatant indeksą taip pat atsižvelgiama ir į smurtą prieš moteris bei tarpusavyje susijusių formų nelygybę (Europos lyčių lygybės institutas, 2014).

Analizuojant 2017 m. sudarytą lyčių lygybės indeksą nagrinėta ES valstybių pažanga per 2005–2015 m. laikotarpį. Lietuva, vertinant bendrą lyčių lygybės indeksą, surinko 56,8 balo iš 100 (ES vidurkis – 66,2) ir užėmė 19 vietą iš 28 ES valstybių. Aukščiausias Lietuvoje lyčių lygybės rodiklis yra sveikatos srityje (79,1 balas, ES vidurkis – 87,4). Lietuvoje 95 proc. moterų ir 96 proc. vyrų gali patenkinti savo gydymo ir odontologijos poreikius, ilgėja tiek moterų, tiek vyrų gyvenimo trukmė. Šiek tiek pagerėjo rezultatai darbo srityje – 73,2 balo, tai antra pagal Lietuvos surinktų balų skaičių sritis, Lietuva viršija ES vidurkį, siekiantį 71,5 balo. Labiausiai rezultatai pagerėjo finansų srityje, kur padaryta pažanga paskirstant moterų ir vyrų darbo užmokestį bei pajamas. Šioje srityje Lietuvos rodiklis siekia 65,6, o ES vidurkis – 79,6 balo. Žinių sritis nepagerėjo ir ES reitinge nukrito trimis pozicijomis (Lietuvai priskaičiuotas 55,8 balas, bendras ES vidurkis – 63,4). Daugiausia sunkumų išlieka laiko (Lietuva – 50,6 balo, o ES vidurkis – 65,7) ir galios srityse. Lietuvoje šie rezultatai yra prasčiausi ir nagrinėjamuoju laikotarpiu šiose srityse atsirado dar didesnė nelygybė. Laikas, kurį moterys ir vyrai skiria namų ir šeimos priežiūrai, dar labiau skiriasi. Be to, suprastėjo moterų dalyvavimas priimant sprendimus ekonomikos ir socialinėje srityje (Europos lyčių lygybės institutas, 2017).

Mažiausias Lietuvos rodiklis yra galios srityje – Lietuvai priskirta tik 36,6 balo, bendras ES vidurkis taip pat yra žemas – 48,5 balo. Galios srityje išskiriami 3 posričiai: politinė, socialinė ir ekonominė galia. Bendras politinės galios posričio indeksas siekia vos 40 balų. 2005–2015 m. Lietuvoje 21 proc. moterų ėjo pareigas

vyriausybėje, 24 proc. – Seime ir 25 proc. – vietos savivaldos įstaigose. Lietuva nė vienoje iš šių sričių nepasiekė 40 proc. rodiklio, pagal kurį būtų vertinama, kad priartėta prie lyčių pusiausvyros (Europos lyčių lygybės institutas, 2017).

Lyčių nelygybė politinės galios srityje aktuali ne tik Lietuvai, bet ir visoms ES šalims. 2019 m. tarp 28 ES narių moterys vadovauja vos trijų valstybių vyriausybėms (National governments, 2019). Vokietijos kanclerė Angela Merkel šias pareigas eina nuo 2005 m., nuo 2000 m. ji vadovauja ir Krikščionių demokratų sąjungai. Ji – pirmoji moteris, ėjusi abi šias pareigas, pirmoji Vokietijos kanclerė, gimusi po Antrojo pasaulinio karo, ir pirmoji Rytų Vokietijos kanclerė po Vokietijos susijungimo. Rumunijos vyriausybei nuo 2018 m. vadovauja Socialdemokratų partijos vadovė Viorica Dancila, kuri taip pat yra pirmoji moteris, einanti Rumunijos ministro pirmininko pareigas. Nuo 2016 iki 2019 m. Jungtinės Karalystės ministrės pirmininkės pareigas ėjo Teresa Mei, kuri 2010–2016 m. buvo Jungtinės Karalystės vidaus reikalų ministrė (Worldwide Guide to Women, 2017).

Vyrų ir moterų dalis nacionaliniuose ES valstybių parlamentuose taip pat yra pasiskirsčiusi netolygiai. ES vidurkis – 31,5 proc. moterų ir 68,5 proc. vyrų. Moterų dalis Lietuvos Seime 2019 m. siekė 22,3 proc. ir pagal šį rodiklį Lietuva yra 20 vietoje tarp 28 ES valstybių. Lietuva lenkia Airiją, Rumuniją, Slovakiją, Kroatiją, Kiprą, Graikiją, Maltą ir Vengriją. Graikijos parlamente moterys sudaro 18 proc., Maltos – 14,9 proc., o prasčiausia padėtis Vengrijoje, kur moterys parlamente sudaro vos 12,1 proc. Geriausia padėtis yra Švedijos Riksdage – čia moterų dalis siekia 47,3 proc. Į pirmąjį penketuką patenka ir Suomija (46 proc.), Ispanija (41,4 proc.), Prancūzija (39,5 proc.) ir Belgija (38,5 proc.) (National parliaments, 2019).

Vidutiniškai tarp ES valstybėse vyraujančių politinių partijų lyderių moterys sudaro 17,1 proc. Lietuva šiuo aspektu dalijasi paskutine vieta su dar 9 valstybėmis (Kroatija, Čekija, Prancūzija, Vengrija, Latvija, Malta, Lenkija, Rumunija ir Slovakija). Visose šiose valstybėse pagrindinėms politinėms partijoms vadovauja tik vyrai. Tarp valstybių, kuriose yra ir lyderių moterų, prasčiausia situacija yra Slovėnijoje (moterys lyderės sudaro 12,5 proc.), Nyderlanduose (14,3 proc.) ir Suomijoje (16,7 proc.), geriausia – Austrijoje ir Jungtinėje Karalystėje (šiose valstybėse moterys vadovauja pusei visų partijų) bei Vokietijoje ir Portugalijoje (moterų lyderių dalis siekia 40 proc.) (Major political parties, 2019).

Moterų dalis tarp vietos savivaldos tarybų narių ir merų vidutiniškai ES valstybėse siekia 32,1 proc. Lietuvoje 2017 m. vietos savivaldos tarybose moterys sudarė 24,9 proc. (7,2 proc. mažiau nei ES vidurkis). Pagal šį rodiklį Lietuva užėmė 19-ąją vietą iš 28 valstybių. Didžiausia moterų dalis vietos savivaldoje yra Švedijoje (43 proc.), Suomijoje (39,1 proc.), Prancūzijoje (38,7 proc.), Ispanijoje (35,6 proc.)

1 pav. ES valstybių ir Lietuvos moterų dalis politinių sprendimų priėmimo srityse 2019 m. (Europos lyčių lygybės institutas, 2017; 2019) / *Women in political decision making in EU and Lithuania in 2019 (European Institute for Gender Equality, 2017; 2019)*

ir Belgijoje (35,5 proc.). Paskutinėje vietoje yra Rumunija – čia moterų dalis siekia vos 12,4 proc., toliau nuo galo rikiuojasi Kipras (15,3 proc.), Graikija (17,3 proc.), Kroatija (19,8 proc.) ir Vokietija (21 proc.) (Local/municipal councils, 2017).

Priimtinas lyčių pusiausvyros santykis – 40 su 60 (European Institute of Gender, 2019). Tačiau ES vidurkis tokio santykio nesiekia nei tarp vyriausybių vadovų (moterų dalis – 10,3 proc.), nei tarp nacionalinių parlamentų narių (31,5 proc.), nei tarp partijų lyderių (17,1 proc.), nei tarp vietos savivaldos narių (32,1 proc.) (1 pav.). *Kritinės masės* terminas vartojamas, kai bent 30 proc. atsakingas pareigas einančių darbuotojų yra moterys arba vyrai (European Institute of Gender, 2019). Visose aptartose politinių sprendimų priėmimo srityse Lietuva atsilieka nuo ES vidurkio, nes moterų dalis yra mažesnė nei 30 proc., tad galima teigti, kad Lietuvos politinės galios srityse moterys yra laikytinos *kritine mase*.

LIETUVOS MOTERŲ DALYVAVIMAS VALSTYBĖS VALDYME

Įvairūs visuomenės nuomonės tyrimai rodo, kad Lietuvoje politika vis dar laikoma vyriška sritimi. Tokias tendencijas atspindi ir netolygus vyrų ir moterų santykis valstybei svarbių politinių sprendimų priėmimo institucijose – Lietuvos Respublikos Seime, Vyriausybėje ir tarp šalies prezidento pareigas ėjusių asmenų. Vis dar gajūs stereotipai, kad moterys neturi tinkamų savybių ir įgūdžių, politika

moterų nedomina, o vyrai pasižymi stipresnėmis ambicijomis ir yra tinkamesni užimti šiuos postus (Europos Komisija, 2019). Tokį požiūrį patvirtina ir statistiniai duomenys – Lietuvoje moterų, aktyviai dalyvaujančių politikoje, yra gerokai mažiau nei vyrų. Moterų dalyvavimas priimant politinius sprendimus bus analizuojamas pagal šiuos kriterijus: moterų, vyriausybės vadovių skaičius, ministrų ir Seimo Pirmininkų skaičius, moterų dalis Seime.

Šiuo metu (2020 m.) Lietuvos vyriausybei vadovauja Ministras Pirmininkas Saulius Skvernelis. Per visą nepriklausomybės laikotarpį Lietuvoje turėjome tik vieną ministrę pirmininkę moterį – Lietuvos krikščionių demokratų partijos atstovė Kazimiera Danutė Prunskienė šias pareigas ėjo apie metus (nuo 1990-03-11 iki 1991-01-10). Svarbu paminėti ir dar vieną moterį – Ireną Degutienę, jai 1999 m. laikinai pavaduoti vyriausybės vadovą teko 2 kartus. Vis dėlto per visą nepriklausomos Lietuvos istoriją tarp vyriausybės vadovų turėjome tik 2 moteris ir 17 vyrų (skaičiuojant ir laikinai šias pareigas ėjusius asmenis) (Lietuvos ministrai pirmininkai, 2018). Jos sudaro vos 11 proc. visų vyriausybės vadovų.

Šiuo metu Lietuvos vyriausybės ministrų kabinetą sudaro 14 ministrų, iš kurių tik viena yra moteris. Tai Lietuvą stumia į tarptautinių indeksų ir tarptautinės statistikos pakraščius, nes ES vidutiniškai moterys ministrės sudaro 32 proc. vyriausybės narių. Daugiausia moterų vyriausybėje dirba Ispanijoje (65 proc.), Švedijoje (55 proc.) ir Prancūzijoje (49 proc.) (Vyriausybė be moterų, 2019).

Seimo Pirmininku Lietuvoje taip pat gerokai dažniau paskiriamas vyras, o ne moteris. Nuo 1990 m. Lietuvos Seimas turėjo 10 vadovų, kai kurie jų šias pareigas ėjo po kelis kartus (Česlovas Juršėnas – 3 kartus, Vytautas Landsbergis – 2, Artūras Paulauskas – 2). Šiuo metu (nuo 2016 m.) Seimo Pirmininko pareigas eina Valstiečių ir žaliųjų sąjungos atstovas Viktoras Pranskietis. Iš 10 šias pareigas ėusių pirmininkų tik 2 buvo moterys: 2009–2012 m. Seimui vadovavo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų narė Irena Degutienė, o 2013–2016 m. šios pareigos buvo patikėtos Darbo partijos atstovei Loretai Graužinienei (Lietuvos Respublikos Seimo..., 2016).

Lietuvos Respublikos Seimo narių moterų taip pat yra labai nedaug. Tokia padėtis vyrauja jau kurį laiką ir moterys Lietuvos Seime nuolatos sudaro mažumą. Lyginant tris paskutines Seimo kadencijas, moterų dalies augimas nepastebimas: 2008–2012 m. Seime moterų dalis siekė 17 proc., 2012–2016 m. kadencijoje – 25 proc., o 2019 m. (2016–2020 m. Seimas) šis rodiklis vėl nukrito ir moterys sudaro 22 proc. visų Seimo narių (Lietuvos Respublikos Seimas, 2019).

Lietuvos Respublikos Seime, dirbusiame 2008–2012 m., moterys sudarė mažiau nei penktadalį visų Seimo narių (1 proc.). Lyginant atskirų Seimo frakcijų

2 pav. Moterų ir vyrų dalis Lietuvos Respublikos Seimo frakcijose 2008–2012 m.
(Lietuvos Respublikos Seimas, 2019) / *Percentage of women and men in Seimas
of the Republic of Lithuania, 2008–2012 (Lietuvos Respublikos Seimas, 2019)*

rodiklius (2 pav.), matyti, kad didžiausią dalį moterys sudarė Darbo partijos frakcijoje – 25 proc. (3 moterys iš 12 narių), Krikščionių partijoje jų dalis siekė 23 proc. (5 moterys iš 22 narių), Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijoje moterys sudarė penktadalį visų narių. Prasčiausia situacija buvo „Tvarkos ir teisingumo“ frakcijoje, kurios gretose dirbo vos viena moteris iš 20 narių. Liberalų ir centro sąjungos bei Liberalų sąjūdžio frakcijose moterų dalis siekė 15 proc., Socialdemokratų partijos – 17 proc., mišrioje Seimo narių grupėje – 16 proc.

2012–2016 m. Seimo kadencijoje moterų situacija pagerėjo – jų dalis išaugo 8 proc. ir moterys sudarė ketvirtadalį (25 proc.) visų Seimo narių (3 pav.). Lyderės poziciją perėmė į Seimą naujai atėjusi Lietuvos lenkų rinkimų akcijos-Krikščioniškų šeimų sąjungos frakcija, kurioje moterų dalis beveik priartėjo prie lyčių lygybės pusiausvyros – moterys sudarė net 38 proc. frakcijos narių. Pagerėjo situacija ir Liberalų sąjūdžio frakcijoje, kurioje moterų dalis išaugo dvigubai, t. y. nuo 15 iki 33 proc., – frakcija pakilo iki antrosios vietos. Darbo partijos frakcijoje moterų dalis padidėjo 4 proc. ir pasiekė 29 proc. dalį. Toks pat rodiklis fiksuotas ir „Drąsos kelio“ frakcijoje. Prasčiausia padėtis išliko „Tvarkos ir teisingumo“ frakcijoje, kurioje ir toliau dirbo tik viena moteris, o Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijoje moterų dalis nukrito iki 3 proc. Socialdemokratų partijos rodiklis nuo 17 proc. paaugo iki 26 proc., o mišrioje Seimo grupėje dirbo 23 proc. moterų.

3 pav. Moterų ir vyrų dalis Lietuvos Respublikos Seimo frakcijose 2012–2016 m. (Lietuvos Respublikos Seimas, 2019) / *Percentage of women and men in Seimas of the Republic of Lithuania, 2012–2016 (Lietuvos Respublikos Seimas, 2019)*

2016–2020 m. Seimo kadencijoje moterų išrinkta mažiau. Tarp 2019 m. dirbančių 138 Seimo narių moterų yra 31. Taigi bendra procentinė moterų dalis nuo 25 proc. nukrito iki 22 proc., todėl galima teigti, kad pažanga lyčių lygybės klausimu nedaroma. Lietuvos lenkų rinkimų akcijos-Krikščioniškų šeimų sąjungos frakcija ir toliau išlaiko aukščiausius lyčių lygybės rodiklius (4 pav.). Pastarojoje frakcijoje moterų dalis nepakito – ir toliau sudaro 38 proc., tačiau pirmąją vietą tenka dalytis su Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija, kurioje moterų dalis nuo 26 proc. išaugo taip pat iki 38 proc. Situacija pagerėjo ir Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos gretose – moterų dalis nuo 17 proc. paaugo iki 24 proc. Kitose penkiose Seimo frakcijose moterų dalis vis dar išlieka kritinė. Nors daugiausia moterų (11 parlamentarų) į šį Seimą atėjo drauge su Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga, moterys sudaro tik 22 proc. visų frakcijos narių. Mišrioje Seimo narių grupėje moterys sudaro penktadalį narių, likusiose frakcijose padėtis dar prastesnė: „Tvarkos ir teisingumo“ bei Liberalų sąjūdžio frakcijose dirba vos po vieną moterį, o Socialdemokratų darbo frakcijoje – dvi moterys. Taigi, nors ES politika ragina atsižvelgti į lyčių nelygybės klausimus, o visoje ES pastebimas artėjimas lyčių pusiausvyros link politikos ir kitose srityse, Lietuvoje valstybei svarbių politinių sprendimų priėmimo srityje situacija išlieka nepalanki moterims. „Vyriskėjantis“ ministrų kabinetas, sumažėjusi moterų dalis tarp Seimo narių ne tik neleidžia teigti, kad Lietuvoje

4 pav. Moterų ir vyrų dalis Lietuvos Respublikos Seimo frakcijose 2016–2020 m.
(Lietuvos Respublikos Seimas, 2019) / *Percentage of women and men in Seimas
of the Republic of Lithuania, 2016–2020 (Lietuvos Respublikos Seimas, 2019)*

daroma pažanga, bet ir leidžia daryti prielaidas, jog yra priešingai – pastebima blogėjanti situacija.

LIETUVOS MOTERŲ DALYVAVIMAS VIETOS SAVIVALDOJE

Lietuvoje dekokolektivizacijos proceso neigiami padariniai atliko svarbų vaidmenį moterų išsitraukimui į visuomeninę, o vėliau – į politinę veiklą vietos savivaldoje. Dėl kolektyvinių žemės ūkio įmonių privatizacijos ir žemės restitucijos buvo sunaikinta ne tik dalis gamybinio kapitalo, bet kaime atsirado bedarbystė ir skurdas. Po 1990 m. kaimas taip pat prarado didžiąją dalį socio-kultūrinės infrastruktūros objektų (valgyklų, vaikų darželių, kultūros namų, medicinos dispanserių), kurie buvo perduoti vietos savivaldos institucijoms arba privatizuoti, po to dažniausiai pakeičiant pirminę objekto paskirtį. Kolektyvinio modelio žlugimas labai paveikė ir vietinių bendruomenių funkcionavimą. Sovietiniais metais kolektyvinės žemės ūkio įmonės, apimančios daugelį kaimo vietovių, buvo pagrindinis teritorinis vienetas, kuriame vyko kasdienis vietinės bendruomenės gyvenimas. Kolektyvinių ūkių išnykimas išardė pusę amžiaus kurtus socialinius ryšius ir sukrėtė vietos bendruomenės gyvenimą (Mačiulytė ir kt., 2013).

Nuo XX a. 10-ojo deš. vidurio kaimo gyventojai pradėjo burtis į kaimo bendruomenes, kurios dažniausiai kuriamos moterų (mokytojų, kultūros namų darbuotojų, medikių, bibliotekininkių ir pan.), sovietiniais metais priklausiusių kaimo inteligentijai, iniciatyva (Alanen, 1999). Atkūrus nepriklausomybę daugelis šių moterų, kurios buvo labiau išsilavinusios ir socialiai bei politiškai aktyvesnės nei likusi kaimo gyventojų dalis, patyrė socialinę atskirtį – prarado darbą (uždarius sociokultūrines įstaigas). Gyvenimo sąlygų prastėjimas, dorovės ir mandagumo mažėjimas kaime dar labiau sustiprino šių moterų fizinę ir socialinę izoliaciją (Juska, Poviliunas, Pozzuto, 2005). Aktyvus kaimo moterų dalyvavimas bendruomenių kūrimo procese buvo atsakas tiek į jų pačių, tiek į visos kaimo bendruomenės marginalizaciją. 1995 m. įsisteigė pirmosios kaimo bendruomenės. Lietuvos stojimo į ES išvakarėse judėjimas labai suaktyvėjo ir jau pirmaisiais narystės metais veikė 1200 kaimo bendruomenių, o 2016 m. – 1861 kaimo bendruomenė.

Lietuvai įstojus į ES, bendrijos iniciatyva LEADER tapo viena iš pagrindinių kaimo lokalinio vystymo finansinių priemonių, kurios uždaviniai – telkti kaimo gyventojus, ugdyti jų gebėjimus veikti kartu bei stiprinti pasitikėjimą savo jėgomis – ir principas – partnerystė tarp įvairių vietos dalyvių ir iniciatyva „iš apačios į viršų“ – puikiai dera su kaimo bendruomenių funkcionavimo principais. Kaimo bendruomenės yra aktyviausios LEADER programos įgyvendintojos. Iki 2013 m. vasario mėnesio kaimo bendruomenės įgyvendino 974 projektus iš 1710 programos finansuojamų projektų (Mačiulytė ir kt., 2013). Lokaliniai tyrimai parodė, kad dėl bendruomeninio judėjimo ir LEADER programos aktyviausios kaimo moterys susikūrė didelį socialinį kapitalą, padėjusį rinkimuose į savivaldybės tarybas (Chevalier ir kt., 2015).

Nepaisant palankesnio socialinio ir politinio konteksto, moterys, dalyvaujančios priimant Lietuvos vietos savivaldos sprendimus, sudaro mažumą. 2017 m. pagal šį rodiklį tarp 28 ES valstybių Lietuva užėmė tik 19-ąją vietą. Lietuva gerokai atsilieka nuo Skandinavijos, Vakarų bei Vidurio Europos valstybių, tačiau lenkia Balkanų ir Pietų Europos šalis (Local/municipal councils, 2017). 1997 m. moterų dalis Lietuvos savivaldybių tarybose siekė 21 proc., 2000 m. buvo nukritusi iki 17 proc., o 2007 m. paaugo iki 22 proc. Lyginant paskutinių trejų rinkimų į vietos savivaldas rezultatus, pastebimas nežymus moterų dalies augimas: 2011 m. į savivaldos tarybas išrinktos 376 moterys (25 proc. visų savivaldybių tarybų narių), 2015 m. – 402 (26 proc.), o 2019 m. kovo mėnesio duomenimis, šiuo metu tarybose dirba 440 moterų ir jų dalis sudaro 29 proc.

Nors moterų dalis tarybose ir auga, tarp savivaldos vadovų moterų padėtis ir toliau išlieka kritinė. 2011 m. merės poziciją užėmė keturios moterys tarp 60 vadovų,

5 pav. Moterys Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybose 2011 m. (Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija, 2015) / *Lithuanian women in municipal council in 2011* (Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija, 2015)

2015 m. išrinkta viena mere daugiau, o 2019 m. skaičius išlieka toks pat (iš 60 Lietuvos savivaldybių merės pareigas ėjo tik penkios moterys, iš kurių trys išrinktos pirmojo turo metu, o dvi – pakartotinio (Lygių galimybių kontrolieriaus..., 2019)). Birštono savivaldybei jau trečią kadenciją vadovauja Lietuvos savivaldybių asociacijos valdybos ir tarybos narė, LSDP prezidiumo ir tarybos narė, LSDP Birštono skyriaus pirmininkė Nijolė Dirginčienė, kuri dar keturis kandidatus (tris vyrus, vieną moterį) įveikė pirmajame etape. Lazdijų rajono savivaldybėje (toliau – r. savivaldybė) mere antrojo rinkimų turo metu išrinkta Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos atstovė, Žemės ūkio ministerijoje viceministrės pareigas ėjusi Ausma Miškinienė. Jai šiuose rinkimuose teko įveikti 8 kandidatus vyrus, o pirmajame ture ji liko antra. Širvintose antrąją kadenciją tęsia buvusi Širvintų rajono savivaldybės tarybos narė Živilė Pinskuvienė, kuri pirmuoju etapu įveikė šešis kandidatus (keturis vyrus, dvi moteris), surinkdama net 71 proc. rinkėjų balsų. Trakuose taip pat antrąją kadenciją tęsia Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio narė Edita Rudelienė, tačiau rinkėjų pasitikėjimu ji įsitikino tik antrajame rinkimų ture. Vilniaus rajone pirmojo rinkimų turo metu jau penktąjį

6 pav. Moterys Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybose 2015 m. (Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija, 2016) / *Lithuanian women in municipal council in 2015* (Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija, 2016)

kartą į mero poziciją išrinkta Lietuvos lenkų rinkimų akcijos bei Krikščioniškų šeimų sąjungos ir Politinės partijos „Rusų aljansas“ iškelta kandidatė Marija Rekst (Vyriausioji rinkimų komisija, 2019).

Tarp Lietuvos savivaldybių tarybos narių 2011 m. išrinktų moterų dalis svyravo nuo 8 iki 53 proc. (žr. 5 pav.), o bendras šalies vidurkis siekė 25 proc. Mažiausią – 8 proc. – dalį jos sudarė Utenos ir Kaišiadorių (po dvi moteris tarp 25 narių) savivaldybėse, Kalvarijos savivaldybėje taip pat buvo išrinktos tik dvi moterys iš 21 nario, tačiau čia jų dalis siekė 10 proc. 17 proc. ribos moterų dalis neperžengė Neringos, Pagėgių, Palangos miesto savivaldybėse, Jonavos, Pakruojo, Kretingos, Anykščių, Jurbarko, Pasvalio r. savivaldybėse. Geriausia situacija buvo Birštono savivaldybėje, kurioje moterys taryboje sudarė 53 proc., ir Joniškio r. savivaldybėje – 44 proc. Nebloga situacija buvo ir Trakų, Kauno, Telšių ir Šilalės r. savivaldybių tarybose, kuriose moterų dalis svyravo nuo 33 iki 41 proc.

2015 m. į savivaldybių tarybas išrinkta 1 proc. daugiau moterų ir bendras moterų skaičius išaugo nuo 376 iki 402. Vidutiniškai moterys šalyje sudarė 26 proc.

7 pav. Moterys Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybose 2019 m. (Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija, 2019) / Lithuanian women in municipal council in 2019 (Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija, 2019)

visų tarybos narių, o atskirose savivaldybėse šis rodiklis svyravo nuo 8 iki 56 proc. (6 pav.). Prasčiausia situacija buvo Pakruojo ir Utenos r. savivaldybėse, kuriose moterys sudarė 8 proc. (tarp 25 išrinktų tarybos narių dvi buvo moterys), Marijampolės savivaldybėje tarp 27 išrinktų narių trys buvo moterys. Kretingos, Šilutės ir Kaišiadorių r. savivaldybėse moterys tarybose sudarė 16 proc. Didžiausią dalį moterys sudarė trijose pietrytinėse šalies savivaldybėse: 56 proc. Trakų, 48 proc. Šalčininkų ir 46 proc. Birštono. Nemaža dalis tarybos narių moterų (nuo 33 iki 41 proc.) buvo ir Pasvalio, Klaipėdos, Širvintų ir Vilniaus r. savivaldybėse.

2019 m. moterų dalis savivaldybių tarybose didėjo: išrinkta 38 moterimis daugiau nei 2015 m., arba 440 moterų, kurios sudaro 29 proc. visų šalies savivaldybių tarybų narių. Atskirose šalies savivaldybėse moterų dalis tarybose svyruoja nuo 7 iki 48 proc. (7 pav.). Mažiausia dalį moterys sudaro Marijampolės savivaldybės taryboje, kurioje tarp 27 išrinktų narių tik dvi yra moterys, ir tai sudaro 7 proc. visų tarybos narių. Rietavo savivaldybėje taip pat dirba tik dvi moterys ir jų dalis siekia tik 12 proc. visų tarybos narių. Skuodo r. savivaldybėje moterų dalis

taip pat labai maža – 14 proc., o Raseinių ir Utenos r. savivaldybėse moterų dalis siekia 16 proc. Didžiausia moterų dalis savivaldybių tarybose yra Šalčininkų r. (48 proc.), Vilniaus r. (45 proc.) ir Kupiškio r. (43 proc.) savivaldybių tarybose. Nuo 33 iki 41 proc. moterų yra Akmenės r., Joniškio r., Zarasų r., Kauno r., Kazlų Rūdos, Širvintų r., Vilniaus miesto, Trakų r. ir Birštono savivaldybėse. Nors moterų dalis šalies savivaldybių tarybose po truputį auga, vis dar išlieka nemažai savivaldybių, kuriose moterys nesudaro net penktadalio tarybos narių, o Utenos r. savivaldybėje jau daug metų ši dalis yra mažiausia. Tačiau daugėja savivaldybių, kuriose moterų dalis artėja link arba peržengia *kritinės masės* (30 proc.) ribą. Didžiausia moterų politinė galia vietos savivaldoje yra sostinės ir Pietryčių Lietuvos regione.

IŠVADOS

1. Lietuvos gyventojų nuomonės tyrimai rodo, kad per pastaruosius keliolika metų sumažėjo gyventojų, neigiamai nusistačiusių prieš moterų dalyvavimą politikoje, skaičius, tačiau, kaip rodo sociologiniai tyrimai, šios nuostatos kinta lėtai. Moterų į Seimą ir savivaldybes išrenkama labai mažai, kadangi lietuviai politikoje moterų nepasigenda ir nemano, kad didesnis jų dalyvavimas turėtų reikšmingą įtaką.
2. Europos lyčių lygybės instituto duomenimis, priimtiniu lyčių pusiausvyros santykiu laikomas 40 su 60, tačiau tarp visų Europos Sąjungos vyriausybių vadovų, nacionalinių parlamentų narių, partijų lyderių ir vietos savivaldos narių moterų dalis vis dar yra mažesnė nei 40 proc. Lietuvoje, visose šiose politinės galios srityse, moterys sudaro mažiau nei 30 proc., tad jos laikytinos *kritine mase*.
3. Lietuvoje priimant valstybei svarbius politinius sprendimus padėtis išlieka stabiliai nepalanki moteriškai lyčiai. „Vyriškėjantis“ ministrų kabinetas, sumažėjusi moterų dalis tarp Seimo narių ne tik neleidžia teigti, kad Lietuvoje daroma pažanga, bet ir leidžia daryti prielaidas, jog situacija prastėja.
4. Bendras moterų procentas šalies savivaldybių tarybose auga, daugėja savivaldybių, kuriose moterų dalis artėja link arba peržengia *kritinės masės* (30 proc.) ribą, tačiau vis dar išlieka nemažai savivaldybių, kuriose moterų dalis nesiekia net penktadalio. Geriausia moterų situacija yra sostinės ir Pietryčių Lietuvos regione.

LITERATŪRA

1. 2017 m. lyčių lygybės indeksas. Lietuva. (2018). Vilnius: Europos lyčių lygybės institutas.
2. Ališauskienė, R., Purvaneckienė, G. (2009). *Moterys politikoje: ar sulauksime pado-gėjimo?* Vilnius: Vilniaus universitetas.
3. Chevalier, P., Mačiulytė, J., Dedeire, M., Prapiestienė, R., Razafimahefa, L. (2015). Vie-tos veikėjai ir kaimo plėtra: Leader programos įgyvendinimas Lietuvoje ir Prancūzi-joje. *Geografijos metraštis*, 48, 41–56.
4. European Institute for Gender Equality. (2017). *Local / municipal councils: mayors or other leaders and members*. [Žiūrėta 2019 m. gegužės 15 d.]. Prieiga internete: https://eige.europa.eu/lt/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_pol_parl__wmid_locpol/datatable.
5. European Institute for Gender Equality. (2019). *Glossary & Thesaurus*. [Žiūrėta 2019 m. gegužės 15 d.]. Prieiga internete: <https://eige.europa.eu/thesaurus>.
6. European Institute for Gender Equality. (2019). *Major political parties: leader and de-puty leaders*. [Žiūrėta 2019 m. gegužės 15 d.]. Prieiga internete: https://eige.europa.eu/lt/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_pol_part__wmid_polpart/datatable.
7. European Institute for Gender Equality. (2019). *National governments: presidents and prime-ministers*. 2019. [Žiūrėta 2019 m. gegužės 15 d.]. Prieiga internete: https://eige.europa.eu/lt/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_pol_gov__wmid_natgov_pres/datatable.
8. European Institute for Gender Equality. (2019). *National parliaments: presidents and members*. [Žiūrėta 2019 m. gegužės 15 d.]. Prieiga internete: https://eige.europa.eu/lt/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_pol_parl__wmid_natparl/datatable.
9. Europos Parlamentas. (2019). *Moterų ir vyrų lygybė – vis dar siekiamybė*. [Žiūrėta 2019 m. gegužės 12 d.]. Prieiga internete: <http://www.europarl.europa.eu/lithuania/lt/%C5%BEiniasklaidai/moter%C5%B3-ir-vyr%C5%B3-lygyb%C4%97-%E2%80%93-vis-dar-siekiamyb%C4%97>.
10. Lietuvos gyventojų apklausa: moterys ir politika. (2003). Vilnius: Lygių galimybių plė-tros centras.
11. Lietuvos ministrai pirmininkai. (2018). [Žiūrėta 2019 m. gegužės 17 d.]. Prieiga inter-nete: https://lt.wikipedia.org/wiki/S%C4%85ra%C5%A1as:Lietuvos_ministrai_pirmi-ninkai.
12. Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas. (2016). [Žiūrėta 2019 m. gegužės 17 d.]. Priei-ga internete: https://lt.wikipedia.org/wiki/Lietuvos_Respublikos_Seimo_pirmininkas.
13. LR Seimas. (2019). 2016–2020 m. Seimo narių sudėtis. [Žiūrėta 2019 m. gegužės 10 d.]. Prieiga internete: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35342&p_k=1.
14. LR Seimas. (2019). X Seimas (2008–2012). [Žiūrėta 2019 m. gegužės 10 d.]. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/docs3/kad6/w6_istorija.show6-p_r=6111&p_k=1.html.
15. LR Seimas. (2019). XI Seimas (2012–2016). [Žiūrėta 2019 m. gegužės 10 d.]. Prieiga internete: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15827&p_k=1.
16. LR vyriausioji rinkimų komisija. (2013). 2011 m. Lietuvos Respublikos savivaldybių ta-rybų rinkimai. [Žiūrėta 2019 m. balandžio 30 d.]. Prieiga internete: https://www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/2011_savivaldybiu_tarybu_rinkimai/output_lt/savivaldybiu_ta-rybu_sudetis/savivaldybes.html.

17. LR vyriausioji rinkimų komisija. (2016). *2015 m. kovo 1 d. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimai*. [Žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga internete: https://www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/2015_savivaldybiu_tarybu_rinkimai/output_lt/savivaldybiu_tarybu_sudetis/savivaldybes.html.
18. LR vyriausioji rinkimų komisija. (2019). *2019 m. kovo 3 d. savivaldybių tarybų rinkimai (II turas)*. [Žiūrėta 2019 m. kovo 9 d.]. Prieiga internete: <https://www.vrk.lt/2019-savivaldybiu-tarybu/rezultatai?srcUrl=/rinkimai/864/2/1504/rezultatai/lt/rezultatai-SavSavivaldybiuSarasas.html>.
19. LR vyriausybė. (2016). *Ministrai*. [Žiūrėta 2019 m. gegužės 17 d.]. Prieiga internete: <https://lrv.lt/lt/apie-vyriausybe/ministrai>.
20. *Lyčių lygybės indeksas*. (2014). Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.
21. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. (2019). *Moteryų ir vyrų atstovavimas sprendimų priėmime*. [Žiūrėta 2019 m. gegužės 13 d.]. Prieiga internete: <https://www.lygybe.lt/lt/lyciu-lygybes-statistika>.
22. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. (2019). *Vyriausybė be moterų – vienintelė tokia ES*. [Žiūrėta 2019 m. gegužės 17 d.]. Prieiga internete: <https://lygybe.lt/lt/naujie-nos/vyriausybe-be-moteru-vienintele-tokia-es/1072>.
23. Mačiulytė, J., Dedeire, M., Prapiestienė, R. (2013). Lietuvos kaimo bendruomenės ir lokalinis vystymas. *Geografija*, 49 (1), 69–81.
24. *Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje*. (2014). Kaunas: Socialinių inovacijų fondas.
25. Paulauskas, D. (2017). *Lyčių nelygybė darbo rinkoje*. Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba.
26. *Woman prime ministers*. (2017). [Žiūrėta 2019 m. gegužės 15 d.]. Prieiga internete: https://guide2womenleaders.com/Premier_Ministers.htm.

GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF LITHUANIAN WOMEN'S PARTICIPATION IN LOCAL GOVERNMENT AND STATE GOVERNANCE

Milda Radzevičiūtė, Jurgita Mačiulytė

Summary

This article analyzes the share of Lithuanian women in political decision-making. The article discusses the importance of gender balance in politics, the relevance of the topic, the stereotypes of women politicians prevailing in the society and analyzes the situation of Lithuanian politicians in the general context of the European Union states. This study focuses on the change in the proportion of women in the Seimas of the Republic of Lithuania during the last three terms of office (2008–2019 period) and the change in the share of women in Lithuanian municipal councils (period 2011–2019). The survey is based on data from the Lithuanian Central Electoral Commission, the Seimas of the Republic of Lithuania and the European Institute for Gender Equality.

One of the objectives of the European Union is the balance of gender equality in political power. Lithuania's situation on this issue in the European Union is rather moderate. In most of the areas of political decision-making that are important to the state, Lithuania is behind the EU average. Although progress in gender equality is generally observed in Europe, there are no more noticeable changes in Lithuania or improvement in the situation - women remain a critical mass (30 % below the threshold) among the heads of state, parliament and municipal councils.

Keywords: gender inequality, women's political power, European Union, women in Lithuanian political institutions, women in local government.